

Список використаної літератури

1. Григор'єва О. В. Психологічні межі особистості та метод оцінки їх сформованості [Електронний ресурс] / О. В. Григор'єва, А. В. Драпака // Медицинская психология. – 2007. – №4. – Том 2. – С. 8–13. – Режим доступу: <http://www.mps.kh.ua/archive/2007/4/2>.
2. Жедунова Л. Г. Границы психологического пространства личности как фактор нарушений пищевого поведения / Л. Г. Жедунова, А. С. Волдаева // Ярославский педагогический вестник. – 2014. – № 4. – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 237–241.
3. Карелін П. А. Досвід розроблення опитувальника «Конфігурування психологічних меж особистості» [Електронний ресурс] / П. А. Карелін // Psychological Prospects. – 2017. – Issue 29. – P. 92–104. – Режим доступу: <http://psychoprospects.eenu.edu.ua/index.php/psychoprospects/issue/view/10>.
4. Коширець В. В. Суверенність психологічного простору молоді людини в контексті становлення її особистісної зрілості [Електронний ресурс] / В. В. Коширець // Психологічні перспективи. – 2016. – Вип. 28. – P. 151–163. – Режим доступу: <http://psychoprospects.eenu.edu.ua/index.php/psychoprospects/issue/view/5>.
5. Нартова-Бочавер С. К. Новая версия опросника «Суверенность психологического пространства – 2010» / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 2014. – №3. – Том 35. – С. 105–119.
6. Нартова-Бочавер С. К. Современное состояние психологии суверенности как учения о личностных границах / С. К. Нартова-Бочавер // У истоков развития. Сборник научных статей / под ред. Л. Ф. Обухова, И. А. Корепанова. – М.: ГБОУ ВПО МГППУ, 2011. – С. 56–67.
7. Шамшикова О. А. Психометрический анализ и стандартизация зарубежной методики «Психологические границы личности» Э. Хартманна [Електронний ресурс] / О. А. Шамшикова, В. И. Волохова // Мир науки, культуры, образования. – 2013. – № 5 (42). – С. 244–248. – Режим доступу: https://elibrary.ru/download/elibrary_20679130_23404366.pdf.
8. Harrison, A. Boundaries in the mind: historical context and current research using the boundary questionnaire / A. Harrison, J. Singer // Imagination, Cognition and Personality. – 2013. – Vol. 33(1-2). – P. 205–215. – Retrieved from http://www.selfdefiningmemories.com/Harrison_and_Singer_2013.pdf.
9. Hartmann E. Boundaries: A New Way to Look at the World (Hartmann on Boundaries Book 2) / Ernest Hartmann. – Summerland: CIRCC EverPress. Kindle Edition, 2011.
10. Hartmann E. Boundaries in the mind: a new psychology of personality / Ernest Hartmann. – New York: BasicBooks, 1991. – 274 p.
11. Lavering D. The Relationships between Attachment Style and Boundary Thickness: diss. ... Phd in clinical psychology / Lavering Dore ; Antioch University Santa Barbara. – Santa Barbara, 2014. – 119 p. – Retrieved from <https://aura.antioch.edu/etds/245>.

Науковий керівник: канд. психол. наук, доцент І. В. Євтушенко

РОЛЬ ДОРОСЛОГО В ЖИТТІ ПІДЛІТКА

Н. А. Терещенко

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Підлітковий період – це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, поява прагнення бути і вважатися дорослим, переорієнтації з цінностей, характерних для дітей, на цінності світу дорослих. Поява відчуття дорослості як специфічного новоутворення самосвідомості є структурним центром особистості підлітка. Це вік втрати дитячого світовідчуття, коли з'являються почуття тривожності і психологічного дискомфорту. У цьому віці збільшується увага до себе, до своїх фізичних особливостей, загострюється реакція на думку оточуючих, підвищується почуття власної гідності. У багатьох підлітків відзначаються акцентуації характеру, що зумовлюють підвищену вразливість.

Посилюється прагнення підлітка бути самостійним, зумовлене всім ходом психічного розвитку, набути життєвим досвідом і змінами в організмі, зумовленими його дозріванням. Одночасно підлітки гостро потребують доброзичливої і тактовної

підтримки з боку дорослих, яка б допомагала здійснювати їхні прагнення до самостійності. Виникає інтерес до себе, і до інших людей, прагнення зрозуміти особливості людини та їх взаємостосунки з іншими людьми, мотиви її вчинків і переживання. Яскраво виражена установка на порівняння себе з іншими. Особливо помітними стають емоційна нестабільність та імпульсивність поведінки. Підвищена емоційність підлітків зумовлена статевим дозріванням та неврівноваженістю процесів збудження і гальмування, з явною перевагою перших [8].

Підлітковий вік – важливий період у розвитку ідеалів особистості. Якщо для молодших підлітків такими ідеалами є образи конкретних людей, то у старших підлітків вони набувають синтетичного характеру, базуючись на узагальненні уявлень про людей, якості яких їм імпонують. Ідеали стають взірцем для наслідування.

У підлітковому віці нерідко зберігається схильність до поведінкових реакцій, котрі звичайно характерні для більш молодшого віку: реакція відмови, опозиції та протесту, імітації, компенсації та гіперкомпенсації. Однак саме для підліткового віку більш типовими є такі психологічні реакції: реакція емансипації; реакція групування; реакція захоплення (хобі-реакція).

Складність підліткового віку полягає в тому, що підлітки, прагнучи визнання власної дорослості з боку оточуючих, ще не відчують себе дорослими повною мірою. Кардинальні зміни в структурі особистості підлітка зумовлюють його особливу чутливість до засвоєння норм, цінностей та способів поведінки, притаманним світу дорослим.

Взаємини з дорослими у підлітків починають будуватися під впливом переживання нових почуттів, які пов'язані з прагненням до самостійності, дорослості та самоствердження. Підлітки починають відмовлятися від підвищеного нормативного контролю з боку дорослих, відходять від ідеалізованих, надуманих зразків дорослих, починають активно відстоювати свої права на самостійність, висувають власні пропозиції у вирішенні значної частини життєвих питань. Вони намагаються знизити контроль над ними, хворобливо реагуючи на явні чи не явні обмеження їх прав.

У сфері взаємодії процес відокремлення підлітків від світу дорослих першими помічають батьки. Зростання для підлітків значущості нових референтних груп неухильно відображається на контактах з батьками. Підлітки починають більше вільного часу проводити поза сім'єю, рідше супроводжують дорослих під час відпуски, у них знижується готовність бути слухняними і слідувати вказівкам батьків. Виникають проблеми в економічній сфері сім'ї, що пов'язано з потребою підлітків бути самостійними, а значить і матеріально незалежними від батьків. Батьки, використовуючи такі прагнення, часто намагаються пов'язати функцію контролю і регламентації з економічними стимулами або санкціями [14].

Головне джерело труднощів спілкування підлітка з дорослими – нерозуміння останніми внутрішнього світу підлітка. В залежності від батьківських уявлень і очікувань, щодо власної дитини, процес автономності і самостійності може бути прискорений або загальмований. Так, існує менше конфліктів у взаєминах, де дорослі вважають дитину здатною до автономії.

Напруженість у взаєминах між обома сторонами створюють і такі вимоги батьків до підлітків, як їх охайність, допомога в домашньому господарстві, заборона палити, вживати алкоголь. Серед причин розбіжностей у поглядах між батьками і підлітками найбільш важливими виступають: різниця у досвіді дорослих і підлітків; відсутність чітких етапів переходу від дитячої залежності до дорослої незалежності; відсутність певних правил, які структурують послаблення батьківської влади у фазі переходу від

дитинства до підліткового віку; соціальні відмінності, пов'язані із зіткненням контролюючої ролі батьків з потребами підлітків у автономії.

Отже, у підлітковому віці роль дорослого суттєво змінюється – він перестає бути «істиною в останній інстанції», оскільки підліток категорично відмовляється дотримуватися правил, які раніше здавалися йому «нормальними».

Список використаної літератури:

1. Байярд Р., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток. – М.: Просвещение, 1995. – 167 с.
2. Кле М. Психология подростка / Пер. с фр. – М.: Педагогика, 1991 – 176 с.
3. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб.: Питер, 2000. – 624 с.
4. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности / Пер.с нем. / Х Ремшмидт – М.: Мир, 1994. – 320 с.
5. Савчин В., Василенко В. Вікова психологія. – К: Академвидат, 2001. – 250 с.
6. Эриксон Э. Психологический кризис развития в отрочестве и юности // Подросток и семья: хрестоматия / под ред. Д. Я. Райгородского. – Самара: Издательский Дом БАХРАХ. – М., 2003. – С. 3–13.

Науковий керівник: доцент Н. В. Шавровська

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

І. М. Фаріон

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Підлітковий і ранній вік відрізняється ростом самосвідомості, що зростає інтересом до власного «Я». Облік цієї обставини виявляється принципово важливим у плані організації професійної орієнтації школярів, оскільки здатність до усвідомленого й упевненого вибору професії в цьому віці тісно зв'язана з формування такої психологічної якості, як образ «Я» [2, с.17].

У роботі з учнями використовується комплекс психологічних методик, що забезпечують, по-перше, можливість одержання кожним учнем інформації про свої індивідуальні психологічні якості і ступінь їхньої відповідності вимогам тієї або іншої професії (діагностичні методичні процедури) і по-друге, можливість розвитку цих психологічних якостей (розвиваючі методичні процедури у виді елементів інтелектуального і соціально-психологічного тренінгу, психотехнічних, сюжетно-рольових і ділових ігор) [2, с. 56].

Розвиваюча психологічна діагностика виступає як найважливіший елемент у системі профорієнтаційної роботи, оскільки саме в умовах психологічного самовивчення в учнів формується образ «Я» у єдності трьох основних складових (когнітивної, емоційної, регуляторної). У свою чергу, підвищення рівня самопізнання (рефлексії) забезпечує, з одного боку, можливість усвідомленого й обґрунтованого вибору учнями професій з обліком власних психологічних особливостей і, з іншого боку – можливість більш повної професійної самореалізації в майбутній професійній діяльності з урахуванням твердих вимог ринкової економіки [3, с.74].

Старшокласники істотно відрізняються один від одного не тільки по темпераменту і по характеру, але і по своїх здібностях, потребам, прагненням і інтересам, різним ступенем самосвідомості. Індивідуальні особливості виявляються й у виборі життєвого шляху. Вибір професії й оволодіння нею починається з професійного самовизначення. На цьому етапі учні повинні вже цілком реально